

Драган Лакићевић
Српска књижевна задруга
Београд

УДК 821.163.41-83:929 Радуловић Ј.
DOI 10.46793/Uzdanica18.2.189L
Оригинални научни рад

АУТОПОРТРЕТ ПИСЦА У ИНТЕРВЈУИМА ЈОВАНА РАДУЛОВИЋА

Айсиџракић: За четрдесет година књижевног рада, приповедач, романописац и драмски писац Јован Радуловић дао је велики број интервјуа – најпознатијим новинама и часописима свога доба. У њима је одговарао на питања новинара и књижевника – о себи, својој биографији, књижевном простору и раду. Ти разговори били су и актуелни и поетички, зависно од тренутка и повода за разговор. Поводи су у исто време били хроника савремене српске књижевности. Овај рад систематизује тематске области Радуловићевих интервјуа.

Кључне речи: интервју, књижевност, приповедање, биографија, завичај, Далмација, политика, каријера, статус, *Голубњача*.

Приповедач, романописац и драмски (позоришни, радио и телевизијски) писац, оставио је Јован Радуловић драгоцену сведочанства о себи, свом делу и времену – у интервјуима које је давао током књижевне каријере. Поред низа интервјуа у новинама и часописима, дао је важан допринос овој врсти исказа и у књизи Милоша Јевтића *Осџаје њрича, разџовори са Јованом Радуловићем* (1999).

Као код већине писаца, у разговорима с Јованом Радуловићем налази се неколико важних области које могу занимати истраживача пишчевог дела, живота и времена. У разматрању погледа и ставова нашег писца, у интервјуима које је давао, издвојили смо следеће целине: аутобиографске елементе, књижевни свет, књижевнопоетичка и етичка начела и исказе, питања приче и прича као израз погледа на свет, политичка и статусна питања, односно одговоре. У издвајању ових области важну улогу има специфичност овог писца и његовог сад већ заокруженог књижевног дела.

У овом прегледу задржаћемо се највише на књизи *Осџаје њрича* и на низу интервјуа које је сам писац одабрао и из новина и часописа пренео у своју књигу *Зрна из њлеве* (2007). Прегледали смо и одабране интервјуе у периодици, од *Млагосџи* из 1976. до краја пишчевог живота.

Мање је познато да је и сам Јован Радуловић, као још млад писац, пре него што је објавио прву књигу, разговарао за књижевне новине и часописе са писцима-вршњацима и савременицима.¹ За тему нашег рада занимљива су питања која је Радуловић поставио песнику Драгомиру Брајковићу, а тичу се књижевног повратка завичају, као и питања употребе дијалекта у савременој поезији и прози. Као да се Радуловић припремао да и сам одговара на та и таква питања. – Како је он питао друге, тако је и одговарао другима, најпре као млад аутор раних књига (*Илинишћак* и *Голубњача*), а потом као зрео аутор (*Прошао живоји, Од Оћене до Благе Марије, Сумњива сахрана*).

АУТОБИОГРАФСКИ СНИМЦИ

У предвечерје свог педесетог рођендана, исписао је Јован Радуловић одговоре на питања Милоша Јевтића за књигу под насловом *Осџаје ѝрича*. Књига је, под бројем 64, обављена у едицији „Одговори”, у Београду, 1999. године.²

Књизи је претходио разговор између новинара и писца на Другом програму Радио Београда, 27. децембра 1998, у емисији „Гост Другог програма”, коју је уређивао и водио Милош Јевтић. На почетку књиге налази се писмо писца новинару; то писмо повезује разговор са Радија и разговор у књизи. Писац је сазнао да је њихов разговор на Радију био слушан: „Пријатељи, познаници, непознати слушаоци – јављају се, честитају, али ми и пребацују да о неким догађајима везаним за свој живот сасвим сам мало рекао, или пак прећутао... – Ево прилике – теби и мени – да оно што нису чули, можда прочитају у једној заједничкој књижици!?”

На самом почетку разговора, Радуловић тврди како ће се трудити да одговори на свако питање, као и да ће задовољити „знатижељу слушалаца Радио Београда и читалаца наше будуће књиге”. Та жеља може се препознати и у другим његовим интервјуима – раним и каснијим.

Јован Радуловић рођен је (1951) и одрастао у Полачи код Книна. Његова биографија почиње тим детињством, шест до десет година после Другог светског рата. Поводом књиге *Голубњача*, на питање Бранке Чуљић (*Младосић*, 1980), о детињству као перспективи из које се приповеда и сагледава његов свет, Радуловић овако оцењује своје детињство: „Мени и мојим вршњацима је и такво детињство било лепо. Друга је ствар што са дистанце

¹ Са писцима своје генерације Радуловић је водио разговоре у *Књижевној речи* 1976. године: са Драгомиром Брајковићем, бр. 3, 22. марта; са Драгињом Урошевић, бр. 66, 10. новембра; са Драганом Лакићевићем, бр. 68, 10. децембра; са Милорадом Ђурићем, бр. 69, 25. децембра.

² На другој страни књиге, као издавач, помиње се „Кеј”, Ваљево.

гледано изгледа заиста сурово. Ја га, ипак, не бих мењао ни за какво друго детињство на свету, нити свој завичај за било који други завичај.”

И разговор у књизи *Осџаје ѝрича*, 19 година доцније, у маниру Милоша Јевтића, почиње од раних пишчевих дана и почетака. Аутобиографски исказ Јована Радуловића је књижевни. Свој одговор на питање о детињству писац повезује са одговорима Бранка Ђопића истом новинару: „Господе, колико сличности између мог и Ђопићевог детињства’. А Бранко је од мене старији скоро четрдесет година. Исти менталитет људи, иста схватања живота, исти језик, исте опомене историје, стални усуди ратовања за туђи рачун, сеобе, нестајање, али и жеља да се против неумитости судбине бори причом, песмом, хумором.” Као да је Ђопић писао о детињству свих нас.

Смештајући свој аутобиографски исказ у књижевноисторијски контекст, наш писац се већ одредио припадањем Ђопићевској приповедачкој традицији која са ослања на књижевне претходнике и класична усмена остварења. „Памтим сеоске сајмове, народне обичаје – вучаре, машкаре, чаројице, прела, приче уз огњиште и ракијске казане, чак и отмицу девојака. Заиста, сведок сам сурове борбе старог и новог.”

Аутобиографске деонице разговора најављују прелаз у аутопоетику.

Радуловић се детињства сећа на приповедачки начин. Фактографију живота он изражава у сликама и нијансама језика – лексиком завичаја: „Читао сам чувајући овце, стуштен под неку смреку, док бура пуше, једва окрећући смрзнутим прстима странице књига. Један старији чобанин, инвалид, прозвао ме књижевником.” У списку књига које је читао налази се његова почетна лектира, али и слика друштва: пишчев отац *цесџар*, или *ишџадиол*, од сваке плате купује по једну јефтину књигу, а то је све жива домаћа класика: Његош, Мажуранић, Глишић, Кочић, Матавуљ, Шимуновић. . .

У питању о пореклу своје породице, пак, Радуловић се не ослања на предање него на изворе и архивске списе. Та дистинкција изузетно је занимљива, јер се тиче разлике између личног и општег: о чему се може, а о чему не може измишљати.

У наставку приповедања о свом школовању, писац се сећа разних облика живота, а посебно свог тетка: „Тетак је био необично духовит, важио је за народног мудраца”. И то је била врста пишчеве ране лектире.

Док у теткиној собици чита књиге, млади Јован пролази покрај „родне куће четничког војводе Момчила Ђујића”. А враћа се у собу у којој је некад становала мајка Гаврила Приципа. Фигуре из недавне историје морају обележити доживљаје будућег писца. „Историјске легенде и стварне чињенице су се у мојој глави сударале, стотине питања сам хтео поставити, тражити одговоре.”

Описом града Книна, у којем је учио гимназију, Радуловић у кратким цртама дочарава раскрсницу географских, историјских, саобраћајних и националних путева. Срби у Книну навијају за Звезду, Хрвати за Хајдук. На

утакмице први путују у Београд, други у Сплит. „Кад у Сплиту играју Звезда и Хајдук, одлазили смо, али се тамо, на старом Хајдуковом стадиону, нисмо смели живи чинити.” Искреност је била важна нијанса Радуловићевих сећања и сведочења.

Следи мала студија о навијању за Звезду у друштвено-политичким околностима Титове Југославије, драгоцене за историјско тумачење духа оног доба.

И почетак студија у Задру добро оцртава време пишчеве младости: „У Задар сам отишао мимо своје воље; отац ме наговорио. Да будем ближе кући, лакше ће ме школовати. Моји другови Срби углавном су изабрали Београд. Хрвати – Загреб.”

За пишчев биографски портрет од значаја је сећање на задарске студентске дане, у којима је врхунац сусрет са српским писцима који, на Ђурђевдан 1971, долазе у Ислам Грчки и наступају пред српском публиком у Хрватској. У наставку разговора, уместо одговора на питање, писац прилаже странице свог дневника у којем је забележио тај дан. Историјско-политичко, али и аутобиографско сведочанство првог реда: „Тог пролећног дана дефинитивно сам донео одлуку да напустим Задар и пређем у Београд на Филолошки факултет.”

Године 1976, у интервјуу *Књижевној речи*, Радуловић се осврће на своја пребивалишта: „Али у Београду нисам планирао живети. Покушао сам у Задру студирати, с јесени 1970. Млад и осетљив, све што се те и следеће седамдесет прве у Задру дешавало, нисам лако подносио. Брзо сам се покупио, побегао, можда је требало тамо остати, издржати и борити се, али тада на то нисам био спреман.”

АФЕРА И КАРИЈЕРА

Слику времена и културно-политичког миљеа у којем се јавља млади писац добро оцртава редукована хроника прве забране – Радуловићеве приповетке „Ујакова заоставштина” у нишком часопису *Градина*, 1974. године. Забрана у Нишу била је увод у „аферу” *Голубњача* коју годину доцније.

И случај *Вучара Доње и Горње Полаче*, ТВ драме коју су напали Јованови земљаци (борци и активисти), и случај одузимања (недодељивања) Октобарске награде града Београда били су тек најаве случаја *Голубњача* који је обележио и пишчев и културно-политички живот Београда, Србије и Југославије у осмој деценији 20. века.

Биографија писца драматично се мења с почетком случаја *Голубњача*. О том делу свог живота он сведочи у одговорима о доживљајима „афере”. Потреба за славом провокативног писца и присуством у јавности угрожена је опасностима политичког прогона, која је понекад била и егзистенцијална

опасност. Хронику увек украси приповедачка секвенца, слика или епизода, као она у кафанској башти у којој писцу прети човек с револвером... И то је део биографије – не само књижевне него и животне.

О својим запослењима Јован Радуловић није много говорио у интервјуима. Рекло би се да је хтео да буде најпре или само писац, Професор, лектор, поготово уредник и директор био је „по невољи”, мада то није рекао – морао је имати запослење. У време његовог уредниковања у БИГЗ-у, још су угледни писци били уредници издавачких кућа.

Као управник Библиотеке града Београда, осврнуо се на свој рад у *Гласу* (2002). Имао је много посла, али и подршку власти. „Према томе, одмах сам морао да се бавим пословима које мора да одради неки домаћин када купи запуштену кућу. Не желим да оговарам бившег директора који је на овој функцији био двадесет година, али ипак морам рећи да ми је оставио много лоших ствари.” О свом ангажовању на пословима директора Библиотеке града Београда Радуловић говори овлаш и с мало заинтересованости и у *Гласу* (2007). И новинару и њему важнија су његова нова дела – књига приповедака и ТВ драма.

У одговорима Милошу Јевтићу, писац сведочи како му је, после слушања *Голубњача*, доведено у питање радно место у Извршном већу, али су му понуђене „три варијанте запошљавања, а ја сам прихватио место уредника у БИГЗ-у”. У девет редова описао је задовољства и искуства уредничког посла и притом поменуо само три имена: „Право је задовољство – каже он – бити први читалац рукописа Дејана Медаковића, Василија Крестића, Милицава Савића.”

У интервјуима, Радуловић не помиње да је кратко био главни уредник БИГЗ-а. Да је имао издавачке и уредничке страсти – верујемо – остао би дуже на тој функцији. Уреднички посао је рад за друге, а списатељски за себе – и то се подразумева у његовим одговорима.

Рад у БИГЗ-у поменуо је и у интервјуу Сави Даутовићу (*НИН*, 2007), поводом своје драме *Бора њог окупаацијом*. Као што је у наслов драме ставио пишчев надимак, тако је у набрајању домаћих драмских писаца поменуо Душка, Љубу, Ацу – Ковачевића, Симовића, Поповића, а с почетним словом имена и презименом Г. Мухића и Ж. Команина. Неколико имена аутора БИГЗ-а поменуће и у интервјуу НОН-у (1987), али о свом уредничком занимању и ангажовању нема много речи.

Поводом емитовања ТВ драме *Бора њог окупаацијом*, Радуловић се искрено исповедио: „Бору Станковића у то време и његову борбу и нагон да преживи и сачува породицу, видим онако како видим себе и добар број својих колега претходних петнаестак година, па и данас.” Бранети Бору од окружења у којем је морао да живи под окупацијом, исто то поновиће и у *Гласу* (2007): „Тадашња београдска чаршија није боља од данашње, и сигур-

но да не бих ту драму написао да у Бориној судбини на неки начин нисам препознао себе, а у тадашњој чаршији садашњу.”

У интервјуу *НИН*-у, али и другде, Радуловић помиње и пореди значајне и највеће писце (Матавуља, Десницу, Андрића, Кочића...). Врло ретко, или никако, помиње имена писаца-савременика и своје генерације. У том смислу, као да је желео да буде издвојен или усамљен.

КЊИЖЕВНА РАДИОНИЦА – ПОЕТИКА И ЕТИКА

О својим списатељским опредељењима Радуловић је почео да говори веома рано. У једном од првих интервјуа (Драгомиру Брајковићу, уреднику листа *Млагосић*, Београд, 1976), на питање „Колико ти савременост пружа материјала да проговориш и о будућности”, млади писац (апсолвент, пре прве књиге) одговара: „Чини ми се да сам од оних писаца који радије пишу о прошлости. Ту сам некако слободнији, и што год сам у даљој прошлости, постоји више могућности да се ’играм’ с материјалом, распоређујем га и вреднујем онако како се мени чини да је најбоље. Пишући о прошлости, ако су те теме блиске данашњем човјеку, биће блиске и оном који долази послје нас.” У тренутку када има само неколико објављених прича, а две године пре издања прве књиге, Радуловић говори зрело и књижевни посао схвата професионално.

У одговорима Милошу Јевтићу писац нас уводи у своју књижевну радионицу: „Писање прозе је обрађивање винове лозе. Дуго, стрпљиво, ништа преко реда, резултат је увек неизвестан... Тешко је одлучити се за једну приповест.” Из аутобиографских деоница и сећања на политичке прилике и дане, по свежини просјаје аутопоетички искази: „Језик је главно средство писца, волим понеки провинцијски израз, он обоји атмосферу, да штимунг, али специјално на том не инсистирам.”

На Јевтићево питање „Како пишете?” Радуловић нас уводи у радну собу и показује писаћи сто: „Пишем споро, тешко, у сваки нови посао улазим са страхом, имам неке ритуале који су другима можда смешни. Мора бити спремно доста хартије малог формата, дебље... Преписујем, цепам и бацам оно старо с највећим задовољством, опет преписујем, наливпером, у свеску без линија, остављам да одлежи, читам, тражим стилске и фактографске грешке, прецртавам баналности, избацујем, скраћујем, коначно преписујем. Не радим за компјутером, за сада ми је довољна добра електрична машина.”

„Реченица, њен састав, ритам, начин приповедања непогрешиво вас одају [...] тежићу што већој сажетости приче, томе да прича има иронијску и дистанцу од времена и јунака ако би дошло још неко зрнце ненаметљивог хумора, био бих много задовољан.”

Писац се исповеда, обликује свој аутопортрет, али у исто време приповеда као да је сам себи књижевни јунак. Његов лик је изнутра осветљен динамичном сликом радног стола и реквизита за писање, а његов темперамент ритуалима и поступцима које приказује. У наставку описа књижевног рада, спољног поступка и његовог доживљаја, Радуловић даје још прилога аутопсихологији, оцртава себе као писца-јунака. Притом, он мисли и на свој доживљај дела и на доживљај публике који покушава да предвиди. Исто оно што је рекао о књижевним јунацима својих прича и књига, он посредно говори и о себи као књижевном јунаку са искушењима за писањем столот: „У неколико секунди могу сагледати почетак и крај приче, судбине јунака. Ја заиста живим са својим јунацима, далеко их више волим и разумем него што их мрзим.”

Радуловић је посебно опредељење и љубав гајио према жанру приче. И у своје писање прича веровао је, чини се, највише. И ту је био на трагу највећих и омиљених прозаиста – приповедача; Матавуљ, Кочић, Бора, Андрић, Булатовић... „Не знам колико је писање прича моја судбина” (одговара он Мили Милосављевић, 2007), „али тачно је да сам до сада највише објавио књига прича. Причу изазове увек неки детаљ из живота, некад и нека банална анегдотска ситуација. На вама је да препознате, да надградите, понешто изокренете и можда ћете имати оно што се може назвати уметничка прича. Једну или две приче може написати сваки човек, а књигу прича само прави писац.”

Драгоцен је и исповест о избору и употреби грађе – извора и докумената – старе новине, списи, књиге, брошуре, и међу њима оне које су необичније и провокативније за пишчеву обраду и надградњу.

Док приповеда о тајнама књижевног ритуала, писац напоредо износи нијансе етике и поетике. Он подразумева да писац има право на списатељску моралност посебне врсте и слободе. У тренутку кад се одмара „после нове књиге”, он разматра нешто суптилније и друкчије од лика, језика, фабуле: „[...] ослушнем како се прима, хватам одјеке, да ли ће мане којих сам свестан бити примећене, колико су истакнуте врлине мог писања [...]”. Пишчева сензибилност својом искреношћу прелази у аутоетичке црте писца – нашег и сваког другог. У наведеној исповести има више него у директном одговору на питање о поетици и етици: „Припадам оној врсти, можда старинских писаца, који не раздвајају поетику и етику.”

Етичка димензија обојиће и дневничке записе о откривању спомен-бисте Владана Деснице 1984. године, поготово у сусрету са писцем Војином Јелићем: „У Книну се код власти његова ријеч слуша и поштује. Зашто ме бар мало није узео у одбрану за вријеме најжешћих напада и блаћења, а било их је посљедњих шест година? Шта би то тек значило мојим родитељима? Ко их све није малтретирао, пријетио им, понижавао их, колико су се страха накупили.” Јелића је оцртао само једним његовим исказом, као на сцени:

„Људи, понављам вам, нисам херој [...] Хрватски националисти четрдесет година већ знају која је моја липа у Загребу, о коју ће ме објесити.”

У етичку више него у поетичку сферу спада и Радуловићево схватање писца (НОН, 1987): „Писац би и данас, као и раније, уосталом као и увек, да најпре буде писац”. Он мисли да је „замка” писцу да „у неком историјском, углавном неповољном тренутку за његов народ, буде месија, пророк, вођа. То може да буде опасно за писца и трагично за његов народ. Писац најбоље служи, и не само свом народу, ако свој основни посао, књижевни рад, сматра озбиљним и одговорним послом” – одговара Радуловић Драгану Ж. Тодоровићу (НОН, 1987).

Етика је, на свој начин, обојила и искуства „муке и буке, али и бруке” у политичким бурама око Радуловићевих приповедака и *Голубњаче*: „Памтим све то, моје су муке, а других бруке”. Овај исказ Радуловић наставља и „разрађује” сазнањем или науком да је „најважније понашати се и живети по неком праисконском обрасцу, да сваки људски поступак и реч мирно сагледам, да не журим с оценама, да и у најтежим тренуцима кажем себи како има излаза, и да заиста уложим максималан напор да другима не нанесем неправду и зло. Прашина пада на све моје и туђе случајеве, не изигравам мученика и хероја, али се ипак памти ко је у каквој прилици био човек, а ко не.”

О себи, можда више него о друштву у којем се све збивало, одговорио је Јован Радуловић и на питање о „афери” *Голубњача* или о политичким „играма око *Голубњаче*”, како се изразио Милош Јевтић. Шеснаест година после догађаја у Српском народном позоришту у Новом Саду, а потом у политичким круговима Војводине, Србије и Југославије, писац тврди да су оживљени још увек болни, и он – након свега, не осећа никакав тријумф, задовољство победе. Ипак, после кратке хронике случаја Нови Сад – Београд – Љубљана, писац закључује: „Изгледа да су у праву он који сматрају игре око *Голубњаче* уводом у распад Титове Југославије.”

Питања поетике и исказа о сопственој књижевној радионици има и у другим интервјуима Јована Радуловића. Говорећи поводом књиге *Идеалан њлац*, на питања Јелене Косановић (*Борба*, 2000), Радуловић разматра питање: роман или прича. Замашну грађу, која је могла да се развије у роман, он је свео на обим приповетке: „Не треба по сваку цену писати ни роман [...] Волим када осетим да се може написати права дугачка прича или приповест која ће у неку руку бити мали роман. Волео бих да имам више таквих прича. А можда ће их и бити.”

Поводом књиге *Уронити у мајициу живојта*, Радуловић у НИИ-у одговара о свом схватању кратке форме и цртице као жанра: „Накупило се штошта по свескама и фасциклама, а још увек и глава ради, и ако према свему имате здрав однос, иронију и хумор, способност да се сами себи подсмехнете, ето резултата.”

На питање Јелене Косановић о „духовној селидби” из завичајног света који је „нестао” егзодусом из Српске Крајине, Радуловић већ 2000. одговара: „Пожурио сам кад сам то рекао”. Дистанцирајући се од књижевне моде, која ће једног дана ипак бити старост, Радуловић поново одређује себе и свој дар: „Постоје писци, и то није ништа лоше, који од свог завичаја или од делића једнога простора пронађу оно што се тиче и неких других људи и који ће увек тамо где су копали годинама и можда пронашли зрнце златне прашине наставити даље да копају и траже. Вероватно сам ја један од тих писаца.”

На питање Оливере Ђурђевић (*Глас*, 2002) да ли ће написати роман о „Олуји”, одговорио је одрично. „Није добро када један народ силом историјских прилика остане без својих вековних територија и да се с тим лако помири. Нама се то десило на крају двадесетог века и ми то морамо прихватити као коначно, дефинитивно решење. – Остаје нам да нађемо себе поново, у неком предању нашем, које нас је очувало као народ... А кажу да је то вера, црква, наш епски мит... Треба се прилагођавати историјским условима, из њих извлачити максимум, хладне главе... Не заносити се причама, лажима...”

Године 2005, за *Лейпциг Мајице српске*, написаће: „Понављам: ја не бирам теме, оне бирају мене, намећу се”.

О писцу и о писању говори Јован Радуловић и 2007. године, Мили Милосављевић, за београдски дневни лист *Глас*: „Сваки писац има неки свој свет који проба да на литераран начин обради, служећи се наравно и неком вештином, која се с годинама мења, онако како нам и сам живот, у својој непредвидљивости, свашта доноси. За мало књижевности потребно је много историје, а она је некад учитељица живота, па нас изневери, или ми њу, па нам се свети, сетимо се лекције кад се понови, а писцу остаје да у целом том колоплету преде неку своју причу. Лакше се пише о патњи него о смеху и задовољству.”

КЊИЖЕВНИ ПРОСТОР

У наставку одговора Милети Аћимовићу Ивкову (*Лейпциг Мајице српске*, 2005) о темама које се намећу, Радуловић дефинише и свој књижевни простор: „Географски простор који сам педесетак година крстио као ‘Српска Далмација’ управо има то што наводите: трагизам историје, верску нетрпељивост, груб хумор... Могло би се још тога додати.”

„Има нешто што се у том крају дешава отвореније жешће него у било ком другом крају ове земље. Та сурова лепота је начин живљења од малих ногу” – рекао је писац, четврт века раније, у интервјуу *Млагосији* (1980).

Књижевни простор Јована Радуловића у већини чини његова завичајна географија – Далмација у својој разуђености, природи и историји. У интервјуу Радосаву Стојановићу (*Јединство*, Приштина, 1988), Радуловић је

овако обележио тај простор: „Пишем о том поднебљу, тим људима, њиховој историји, јер то најбоље познајем. А на тим просторима је далеко више било трагике, него бурлескности. Далмација је једно веома интересантно подручје, у сваком погледу противуречно. На једном релативно малом простору, толико се вера, нација, идеологија, држава сударало.” Следи историјски преглед тих судара и деловања држава, сила и вера који су утицали на судбину и душу српског народа тог простора. Култура и историја само су део тог поднебља.

„Српски народ је у Далмацију почео да се досељава већ у дванаестом и тринаестом веку. У четрнаестом веку у северној Далмацији већ постоје добро организована три српска православна манастира. Постоје и данас, остали су вековима лучоноше српске писмености и културе, иако често, до самих темеља, рушени и спаљивани” – објашњава свој књижевни простор наш писац (НОН, 1987).

Подробније тумачење свог завичаја, његове традиције и културе, даје Радуловић у интервјуу Милу Глигоријевићу, за *Књижевну реч* (1986). На неколико питања обавештеног новинара, Радуловић помно набраја имена и заслуге знаменитих личности српске Далмације.

На завичај као свој књижевни простор осврће се Радуловић и у *Гласу* (2007). Најпре се ограђује од завичаја као локалне и опсесивне теме, „али га могу прихватити у мери у којој су завичајни писци Иво Андрић, Бора Станковић, па из Далмације Матавуљ и Десница. Сви ми имамо свој комадић света који нам је припао рођењем, у том комадићу света се чуо први наш плач, канула прва суза. Немогуће је побећи од тих заборављених и отписаних забити.” Чим именује свој завичај, Радуловић се одмах пореди с писцима из личне лектире: „Па и касније, ма о чему писали, корен је увек тамо. А мој корен је негде између Крке и Цетине, испод Динаре, у Книну, на обалама Јадранског мора. Онако како је корен Џојсов у Даблину, или Маркесов у Маконду.” Маркеса и Фокнера помињао је и четврт века раније (*Млагосић*, 1980).

Завичајни и књижевни простор Јована Радуловића највише чини народ оног поднебља: „С муком се одржавао тај народ на динарском и буковичком кршу, градио цркве и манастире на којима нису смела звона звонити, био перманентно изложен ватиканској идеологији, а ова је увек била потпомагана лукавом бечком и венецијанском политиком”. Тако Радуловић одговара Милу Глигоријевићу, у *Инијевјуу* (1986).

Сажети приказ Далмације као такве дао је и на питање Милоша Јевтића „Како данас дефинишете – и духовно и географски – тај простор?”. У избору географских и историјских појединости и имена види се поуздано познавање простора и вихора историје. Драму трајања српског народа, његове духовности и културе изложио је уџбенички прегледно, с још једним освртом на националну матицу: „Матица је била далеко, једно време није ни постојала, а знала је често бити и неосетљива.”

Књижевни простор обележен је памћењем и успоменама. То сугерише и Мило Глигоријевић питањем за *Књижевну реч* (1986): „Сваки писац носи из детињства, из роднога краја, пртљаг успомена. Шта се данас, године 1986, налази у Вашем пртљагу?” Одговор: „Пртљаг, шкриња, или ковчег успомена из завичаја и детињства, могао бих данас поделити на два дела. Један више није само мој, ушао је у моје књиге и драме, доступан је јавности. [...] У другом делу ковчега су разне хартије, времена, дипломе, сведочаства.” По приповедачком темпераменту и језику, види се да говори писац у успону.

С горчином губитка и пораза наш писац и овде коментарише последње дане српске Далмације које је и сам доживео: „У августу 1995, у једном дану све се сурвало, нестало, да никада више не изрони. Остали су неки занесеници, попут мене (надам се да нас није мало), који покушавамо сачувати у литератури, уопште у уметности, тај пртљаг историјских успомена, свесни да се немамо чега стидети. Са жељом да га пренесемо у ново време, с надом да ће се наћи и јача плећа, од чвршће јапије, да га даље носе, оживе... Ето, то би укратко била српска Далмација.”

„Да никада више не изрони” само је једна од слика пада Српске Крајине 1995. године, који је без много резигнације Радуловић видео као неумитан и заувек. Да ли је то била тек реторика писца који у трагедији Срба у Хрватској на крају XX века види димензије Атлантиде или античке трагедије? Да ли је трајање српске Далмације „у литератури, уопште у уметности” о којем говори мисао о сопственом делу – ваља размислити.

Пад Републике Српске Крајине Радуловић је, у интервјуима после „Олује” (1995), доживљавао као трајни национални губитак. Том дефетизму био је склон и раније. Поменимо само интервју Радосаву Стојановићу (*Јединство*, 1988, седам година пре „Олује”) у којем наш писац прави биланс историје Срба у Далмацији под разним властима и државама – бележи вишевековно страдање и трпљење, са горким закључком да то страдање и трпљење имају своју цену и своје границе.

Простор приповедака и драме *Голубњача* на књижевном плану је у Далмацији, а на политичком плану у позориштима, политичким кабинетима и медијима Новог Сада, Београда, Љубљане и Загреба. Главни јунак позоришне драме је дечак Мићука, а политичке драме писац Радуловић, добрим делом и редитељ, а помало им преузимају улоге учесници политичког живота.

Завичајном простору, као епицентру своје прозе, писац се дубоко враћа у одговору о јами *Голубњачи*, покрај које је растао и чувао овце. Голубњача је – каже он – рано постала његова „опсесивна књижевна тема, али и мора”. „Може ли прозни писац, ма колико био невешт или недаровит, промашити такву тему?” Поље књижевног простора прелази у поље поетичког простора.

У једном интервјуу (*Глас*, 2007) Радуловић помиње и Медитеран: „Није то само случај са мојим јунацима и поднебљем, углавном медитеранским, у коме живе. Велики филмски редитељ Педро Алмодовар, пореклом

из Ла Манче, за своје село и сељаке каже да је у њиховим животима одсуство уживања апсолутно.”

Књижевни простор Јована Радуловића обележен је и српском духовношћу и високом културом. „Српска интелигенција је обележила јадрански појас од Ријеке до Дубровника”, одговара наш писац у *Дуји* (1998), на питање Мирјане Митровић: „Ту српску Далмацију, судећи по ликовима из Вашег романа, чинили су учитељи, професори, свештеници, углавном школован свет”. Радуловић означава културне вредности Далмације – српске културне и духовне центре у православним манастирима и градовима. За судбину српске Далмације, оних година, Радуловић нема наде, напротив, море га црне слутње.

Простор Радуловићеве прозе обојен је необичним емоцијама. Те се боје виде и у исповести новинарки *Дује* (1998): „Сад се понекад нагло пробудим у зноју са невиђено јаком и јасном сликом неког кантуна, неког камена или дела дворишта које је припадало мом детињству и мојој породици. Том сликом увек доминира неки детаљ, зрнце прашине, камен или ексер, који никад, да сам тамо, не бих приметио, или би ми чак запињао за ногу.”

ПРИЧА

По приповедачком темпераменту и језику, види се да говори писац у спону. Као да приповеда, Радуловић о свом завичајном пртљагу одговара Милу Глигоријевићу (*Књижевна реч*, 1986) на следећи начин: „Он се чува као стара сукнена роба, мирише на орахов лист и дуњу, не проветрава се често.”

Одговарајући новинару Милошу Јевтићу, писац Јован Радуловић пише књигу. Он је замишља још пре снимања разговора у студију Радио Београда. А осмишљава је причом. Приповедање је важно у структури Радуловићевог одговора. Његови одговори су ставови, принципи; теоријске поставке излазе из приче или су усмерени ка причи.

Притом, Јован Радуловић и сам учествује у стварању легенде око својих *случајева*, поготово око *Голубњаче*. *Голубњача* јесте потресла позоришни, политички и књижевни, поготово пишчев живот, али је и њему тако нешто одговарало. Радуловић се, као писац, појавио на заласку епохе у којој је постојала пристојна партијских, идеолошких и полицијских органа – над уметничким делима, поготово над филмом и књижевношћу. Напади на уметничко дело, најчешће квалификовани као непријатељска пропаганда, мрачно и једнострано приказивање стварности, национализам и сл., били су највећа реклама. Нападнуто или забрањено дело доносило је славу и повећане тираже свом аутору. У *Инијервјуу* (1986) одговорио је: „Најтужнији су они ’опозиционари’ који по сваку цену око свог дела и имена желе створити ’случај’, конфликт, и тако стећи ’опозициони статус’ и на што дуже га орочити.”

Та димензија Јованових случајева постојала је напоредо са истинском бескрупулозношћу бранилаца поретка и револуције која је створила тај поредак. Уосталом, на казну затвора у то исто време осуђен је песник Гојко Ђого.

Одговарајући Милошу Јевтићу, са дистанце од готово две деценије, Радуловић учествује у обликовању мита о *Голубњачи*, који, пошто је све прошло, чини само памћење – документарно и селективно. Притом је памћење свих учесника у случају – друкчије. Пишчево је приповедачко. Састоји се из низа појединачних прича или скица за приче.

Већ у наредном одговору (о Доситеју у памћењу далматинских Срба) Радуловић објашњава како „Доситејева личност, одмах после његове смрти, међу далматинским Србима постаје митска”. Митско постаје оно о чему се прича – на један начин у новинама и на политичким форумима, а на други у сећањима и коментарима. Наш писац се трудио да том миту он да завршну форму.

Питања Милоша Јевтића у великом низу књига колекције „Одговори” обично су веома опширна. Једно кратко, на страни 80, књиге штампане 1999. године, као да је формулисао сами писац, да би на њега могао одговорити причом. Прича казује о самозваним браниоцима „братства и јединства” и тековина револуције. Догађају у кафани, са добрим прозним детаљима, као што је онај о стављању леда прстима у чашу – претходи низ претњи које је писац добио телефоном из Хрватске и Немачке „да ћу бити заклан, да ће ми дете згазити ауто”. Прича прелази у анегдоту: „[...] сад ћу да ти зовем шефа”, а потом у фактографију: „шеф обезбеђења југословенске амбасаде у Вашингтону”. На крају, и сами писац сугерише да је реч о доживљају и причи као илустрацији: „Ова прича је само мала илустрација онога шта све може задесити појединца.” Писца.

У наставку приче коју је писао приповедач, следи закључак или епилог који интонира публициста, или писац историје књижевности: „*Голубњача* се ипак вратила тамо где и припада: уметности, књижевности. Извођена је, последњих десетак година, у поставкама других редитеља, у позориштима Крагујевца и Приштине. Добијала је похвале, признања, било је гостовања и у Београду. У избору жирија *Вечерњих новосија* и Телевизије Београд најбоље српске драме 1945–1994. изабрана је међу десет најбољих драма.”

Слично је и са причом о састанку крајишких функционера и министара у Београду, где су доведени да одлуче о прихватању Венсовог плана. И тај догађај илуструје прича: „Сећам се хладног јануара 1992. Претњама, псовкама, вискијем и раскошном вечером, обећањима – политичари и генерали одрицали су се свог народа, све под будним оком неколико камера.”

Још драматичнија је лична прича о једној ноћи у родној кући, у Полачи, јуна 1991. Написао ју је писац великог дара. „Сматрао сам да су моја кућа, двориште (башчина смо га звали), ливадице, дочићи, виногради, делићи земље на којима могу колико хоћу слободно стајати, лупити ногом, а

да нико не може да ме пита шта ту радим. На ормару је лежала братовљева аутоматска пушка, торбица с муницијом, две огромне гранате, примитивно урађене у книнској творници вијака.”

Сећајући се представе *Голубњаче* (у одговорима за часопис *Инијервју*, 1986), Радуловић приповеда како су на једној од последњих представа у Новом Саду „волшебна нестале гусле, необично важан реквизит, којег не може ни један други заменити, уз њих Пепа Лаковић казује песму о Србима баченим у Голубњачу”. Почине потрага за гулама. „Телефонирали смо на све стране, присећали се својих знанаца и пријатеља, Херцеговаца и Црногораца који то сигурно у својој кући имају. Шта им друго преостаје кад у бескрајној равници притисне магла до ли да туже за својим брдима. Ускоро, за двадесетак минута, пред новосадским позориштем су се нашла шесторица са гулама.”

БЕЗ ШАЛЕ – СТАТУСНА ПИТАЊА

Статус писца занимао је Јована Радуловића. Види се то у његовим раним чланцима (у *Књижевној речи*, 1976). Међутим, мало се освртао на критику и рецепцију својих књига. Коментарисао је приказ своје књиге у *НИН*-у из пера Игора Мандића. У интервјуу Милу Глигоријевићу (*Књижевна реч*) поновио је коментар: „Јасно је шта је Мандића заболело док је читао моју књигу. Никад се он неће, ма колико се упињао, ослободити франковачког синдрома. Његов текст о мојој књизи право је огледало њега самога.”

Занимљиво је и Радуловићево разумевање саопштења Удружења књижевника Србије 1989. године, под насловом „*Credo quia absurdum*” (у књизи *Осћаје иррича*). Текст пун ироније, али и књижевне одбране свог члана, потписало је Удружење књижевника Србије. Десет година касније, проницљив и мудар писац Јован Радуловић није препознао говор ироније. У својој хиперсензибилности, остао је повређен што није добио декларативну него посредну и књижевну одбрану. Могуће ауторе саопштења и њихов стил препознао је, али стил одбране – није. „Најлакше је уцвелит јунака”, вели народна пословица.

Овом епизодом (не)разумевања између својих колега започиње и питање књижевног статуса: степен рецепције и признања, књижевне награде и почести. На почетку ових питања и одговора стоји случај одузете Октобарске награде (1979). Пишчева осетљивост најтананије се испољава у одговорима о овом признању. Разумевање признања крије се у сваком одговору на теме књижевних награда.

„То је као руски рулет” – одговара Радуловић Мирјани Митровић, у *Дуји* (1998) – „нас шест а један метак. НИН-ова награда је припала Мићи Данојлићу, који је посвећеник књижевности. Написао је до сада 40 добрих

књига, а ако је ова мало и слабија, он ипак заслужује такву награду и ја му од свег срца честитам.”

Награду је, значи, могао добити било који од шест кандидата, а добио је Данојлић – не само за награђену књигу („мало и слабију”), него и за укупних 40 књига које је дотад објавио.

На значај награде за књижевни рад осврнуо се Радуловић и у одговорима за *НИН* (2010): „Кад у релативно кратком времену добијете већину значајнијих награда, осећате се растерећено и без горчине. Ето, неко цени и поштује ваш рад. Награде су, ипак, ту да вама и вашој породици бар један дан пруже задовољство и осећај важности.”

Радуловић је један одговор о статусу позоришног писца дао у листу *Интјервју* (1986): „У односу на позориште налазим се и сада у истом положају где сам био и пре *Голубњаче*. Нити оно мене тражи, нити се ја њему нудим, нити себе сматрам драмским писцем. Свету позоришта и околост позоришта, тим силним драматурзима, управницима, позоришним естетичарима и критичарима, позоришним новинарима, редитељима и осталим драмским уметницима много не верујем.”

Мало даље, у истом интервјуу, говорећи о нестајању живота у његовом завичају, Јован помиње и себе: „Ето, ја сам писац, имам неке објављене књиге, диплому факултетску, посао у издавачкој кући, али ако ми се и то одузме, увек имам ту мисао, могу се вратити тамо одакле сам дошао и бити одличан чобанин или виноградар.”

О свом књижевном статусу (Јелени Косановић, у *Борби*, 2000) Радуловић наглашава резигнацију: као што је минулим ратом све „уништено, све је сатрвено”, он у тој пустињи тражи себе: „Ако сам ја то што сам: писац десетак књига, примећених, награђиваних, екранизованих, извођених драма на телевизији [...] где је моје и место људи сличних мени, у српској књижевности и култури? Ја то место данас не видим. Оно практично не постоји и оно што ја радим, пишем, тиче се вероватно само мене [...] Не видим у том смислу неку светлу будућност за себе [...] Тачно је да су у овој држави, у овоме граду у коме сам ја све постигао, сва врата мени отворена. Али цаба што су она отворена, када не постоје више праве редакције књижевних часописа, праве издавачке куће, права продуцентска кућа.”

„То осећање несигурности прати ме и данас, тешко ћу за себе на неком јавном месту рећи да сам писац, или то написати, нпр. у хотелском упитнику.” Тако почињу одговори Јована Радуловића на питања Милете Аћимовића Ивкова у *Лейџису Мајџице срјске* (2005).

У статусна питања и сопствено схватање себе као писца у друштву, спада и Радуловићева захвалност „Телевизији Београд и председнику Управног одбора РТС професору Никши Стипчевићу што се свесрдно zaloжио да драма (*Бора йод окуйацијом*) буде снимљена и доживи премијеру крајем јануара ове године” (*Глас*, 2007).

Радуловић је, као и сваки писац, млађи или старији, желео да буде познат, цењен, тумачен. Да друштвено признање буде конкретно. То понекад није успео да прећути и сакрије: „Пријатељи, познаници, непознати слушаоци – јављају се, честитају” – каже он на почетку свог најдужег интервјуа Милошу Јевтићу (1999). То му се умногоме остварило.

ПОЛИТИКА

Политика је била важна димензија у животу, у прози, а још важнија у интервјуима Јована Радуловића. Одговарајући за *Јединство* (1988), Радуловић говори о положају српског народа тог времена у Далмацији. На питање: „Шта брани или шта недостаје да се ти светови помире, живе заједно?”, он одговара: „Они су помирени, они живе заједно, Срби у Далмацији не дижу свој глас, јер га и не могу дићи. Сами су и напуштени, одузет им је њихов културни идентитет, прошлост, писмо, језик, све – као и свим осталим Србима у читавој Хрватској. Ту и тамо јави се по неки глас, каже шта треба мењати, шта није у реду, али одмах бива етикетиран, прокажен, ућуткан.” (Тако је било и са овим гласом писца *Голубњаче*, који је штампан у Приштини 1988.) Мало даље, у истом интервјуу, Радуловић наставља: „Срби у Хрватској су потпуно отргнути од своје матице, понижени, културно уназађени, и уз ово што се догађа на Косову, то је највећа агонија српског народа. Око шест стотина хиљада српског народа у Хрватској је на ивици да се потпуно асимилије. О њима нико не води рачуна, они скоро не постоје. Једини ко о њима у културном и националном погледу брине је Српска православна црква, а Срби у Хрватској су познати као атеисти.”

Занимљиво је да положај Срба у Црној Гори, па ни у Босни и Херцеговини, углавном, не помиње.

У истом интервјуу Радуловић тумачи политичке прилике у САП Војводини на почетку афере *Голубњача*: „Једном самоувереном, не много паметном и проницљивом, већ бившем војвођанском руководству, требао је повод да се посвађају и раскрсте са Србијом. Одмах су нашли савезнике у Хрватској па је кампања тамо пренесена.”

Милу Глигоријевићу, за *Инијервју* (1986), рекао је да није никакав опозиционар. Да је једини истински опозиционар у то доба – Милован Ђилас. „Једини он не може јавно иступати, објављивати књиге – ни у приватној режији, нити код званичних издавача.”

Пре него што ће постати министар у Влади Српске Крајине, Радуловић је био активан у „Просвјети”. „За српско културно друштво 'Просвјета' везан сам од малих ногу, од основне школе, кад смо већ у нижим разредима добијали часопис, читали стихове Григора Витеза и других српских писаца из Хрватске” – одговара писац *НИН*-у 7. јануара 2010. (интервју није потписан,

уредник културе био је Сава Даутовић). Кад студент у Задру, 1970/71. укључио се у рад „Просвјете”, а 1990. обновљену „Просвјету” поздравио у име Удружења књижевника Србије. „Недавно је председник ‘Просвјете’ Чедомир Вишњић изјавио да не сме у ‘Просвјети’ ниједну моју књигу објавити, јер је Јован Радуловић високо подигнут српски барјак у Хрватској”.

Политика је умногоме обележила Радуловићев књижевни живот. Осим додире политике са његовим делима и данима, био је и сам учесник: министар у Влади Републике Српске Крајине. И у тим одговорима Милошу Јевтићу његова сећања су занимљива: „Крајем маја 1991. године, у телевизијском Дневнику чуо сам да је у Книну формирана прва влада САО Крајине, те да сам ја изабран за министра спољних послова. Следио сам се: нико са мном о том није разговарао, питао ме, па чак ни после те вести у Дневнику.” Писац се двоумио да ли да негира и демантује вест, или да покуша да помогне из разлога дужности и обавеза према завичају. Определио се за ово друго, а то значи за неуспех и разочарања: „Нико ми није одговорио, нико са мном контакт није хтео. Одмах ми је постало јасно и зашто: власт у Београду није у Крајини желела људе од неког угледа и који мисле својом главом. После неколико месеци моја министарска каријера се завршила, нестала.”

То да с њим, као министром, нико у Београду није хтео да разговара – ни власт ни опозиција, поновиће и у *НИН*-у (2010), додајући: „Тај ‘кратки излет у политику’, како ви кажете, донео ми је невоље и проблеме, од којих неки и данас трају. Знао сам да нисам дорастао том послу, да немам основних знања, било им је важно моје име, а ја се нисам хтео понети кукавички, и кад је у мом завичају загустило, кад се цепала држава и кад су они хтели наћи неко своје место под сунцем, да се склањам, дистанцирам, да не будем с њима.”

Од самог учешћа у политици, интересантнији су ставови о политичким питањима и будућности Српске Крајине – у изјавама писца те Крајине Јована Радуловића који се надовезао на Матавуља и Десницу, артикулишући дух и језик, веру и живот Далмације током последњег столећа. Интервју у *Дуји* (1998) препун је свежих погледа на догађаје и политичке заслуге власти у Книну и власти у Београду – очи, током и на крају рата, односно на крају постојања Републике Српске Крајине. „Ја сам за то да се кривица степенасто подели по моћи којом су људи располагали, и политичкој и свакој другој. Једна је ствар шта су нама желели Хрвати, друга шта је желела међународна заједница, а трећа колико су за пропаст криви предводници српског народа, а ту кривица најпре пада на Београд, затим добрим делом на људе из Републике Српске, а онда тек на треће место стављам људе из Републике Српске Крајине.”

У политички биланс последњег рата и пораза ушли су и неки рачуни из Другог светског рата. Те рачуне Радуловић тек напомиње у својим освртима на Момчила Ђујића, знамениту фигуру динарских четничких одреда, као и

у напомени о негативној улози официра из бивше ЈНА и других „емисара” из Србије у последњем рату. „А деца из партизанских породица у последњем рату су се часније и више борила за Крајину него неки из четничких породица.”

За политички профил Јована Радуловића интересантан је и његов говор на протестном скупу писаца у Француској 7, поводом бомбардовања Србије 1999, који се у целини наводи у „Ратном постскриптуму”, штампаном као додатак књизи *Осџаје њрича* у издању *По срџској Далмацији* (2002). У том „постскриптуму” има занимљивих ставова о „естрадном, кафанском, забављачком патриотизму и национализму” – „у последњих десет година имали смо превише”.

Занимљив је и портрет „опозиционара” под знацима навода у *Иниџервјуу* (1986): „Најтужнији су они ’опозиционари’ који по сваку цену око свог дела и имена желе створити ’случај’, конфликт, и тако стећи ’опозициони статус’ и на што дуже га орочити.”

Уопштеније о политици и уметности одговориће Јован Радуловић на питања Зорана Радисављевића (*Полиџика*, 2004), с краћим освртима на сопствене случајеве, поготово о политичком погледу на рану причу „Прослава”, али и с додацима о случају „Ујакове заоставштине”, где се појављује драгоцен цитат јавног тужиоца из 1974. године. Уз толике странице и појединости о случају *Голубњаче*, у интервјуу *Полиџици* Радуловић 2004. наглашава да му ништа није јасно: „Представа *Голубњача* и све што се с том драмом дешавало, како у позоришту, тако и ван позоришта, и данас ми није до краја јасно. Ко је, како и зашто играо какву игру, створио случај да се њим баве све политичке структуре ондашње Југославије, и данас само у фрагментима знам.”

КЊИГЕ

Аћимовић Ивков (2005): Милета Аћимовић Ивков, Камелеонско прилагођавање, *Лешоџис Маџице срџске*, Нови Сад, јул–август 2005.

Даутовић (2007): Сава Даутовић, Без подилажења београдској чаршији, *НИН*, Београд, 4. јануар 2007.

Јевтић (1999): Милош Јевтић, *Осџаје њрича*, разговори са Јованом Радуловићем, Ваљево – Београд: Кеј.

Радуловић (2002): Јован Радуловић, *По срџској Далмацији*, Београд: Дерета.

Радуловић (2007): Јован Радуловић, *Зрна из џлеве*, Београд: Библиотека града Београда. Књига садржи интервјуе: Мирјана Митровић, Прошао занос, *Duga*, Београд, 31. јануар – 13. фебруар 1998; Јелена Косановић, Желим да живим од свога рада, *Борба*, 16–17, Београд, децембар 2000; Зоран Радисављевић, У тесним ципелама, *Полиџика*, Београд, 13. децембар 2004.

НОВИНЕ И ЧАСОПИСИ

Брајковић (1976): Dragomir Brajković, Uvijek se nešto radi i nekako živi (поводом објављене приче „Јандрија Тонин чека смрт“), *Mladost*, br. 988, Beograd, 20. februar 1976, 10.

Глигоријевић (1986): Milo Gligorijević, Pod znakom *Golubnjače* – lični stav: Jovan Radulović, *Intervju*, Beograd, 29. avgust 1986, 10–13.

Глигоријевић (1976): Мило Глигоријевић, Отварамо ковчег успомена, *Књижевна реч*, 25. октобар 1976, 1, 19.

Ђурђевић (2002): Оливера Ђурђевић, Роман ће написати дечак из колоне; Јован Радуловић, писац, директор Библиотеке града, неће никада написати књигу о „Олуји“, *Глас*, Београд, 24. фебруар 2002, 11.

Милосављевић (2007): Мила Милосављевић, Лакше је писати о патњи него о смеху, *Глас*, Београд, 7–8. април 2007, 16.

Непознати (2010): Најмање крив за биографију, *НИН*, Београд, 7. јануар 2010, 57–58.

Стојановић (1988–1989): Радосав Стојановић, Људи на размеђи светова, *Јединство*, Приштина, 31. децембар 1988 – 1, 2, 3. јануар 1989, 12.

Тодоровић (1987): Драган Ж. Тодоровић, Писац треба да буде писац, *НОН*, лист младих Србије, 1. новембар 1987, 30–31.

Чуљић (1980): В(ранка) Ћуљић, Detinjstvo je nužno zlo (поводом новоизашле књиге приповедака *Голубњача*), *Mladost*, Beograd, 10. oktobar 1980, 13.

Закључак. Својеврсна аутобиографија и аутопоетика настају у одговорима на питања новинара, уредника и књижевника, које је Јован Радуловић давао за листове, часописе и књиге, од првих књижевних радова и прве књиге, па све до година завидне зрелости и књижевних успеха, поготово у време „случаја *Голубњача*“. Радуловић одговара искрено и сликовито, приповедачки и полемички. За изучавање његовог живота и рада, интервјуи су драгоцен грађа и поетички кључ.

Dragan Lakićević

Srpska književna zadruga publishing house

THE WRITER'S AUTO PORTRAIT IN THE INTERVIEWS OF JOVAN RADULOVIĆ

Summary: In the course of the forty years of his literary work, the writer, novelist and playwright Jovan Radulović gave a large number of interviews – to the most renowned newspapers and magazines of his time, in which he answered questions from journalists

and writers – about himself, his biography, literary space and work. These conversations were either poetic or had to do with current affairs, depending on the time and occasion of the interview. At the same time, the occasions were a chronicle of contemporary Serbian literary scene. This paper systematizes the thematic fields of Radulović's interviews.

Keywords: interview, literature, narration, biography, homeland, Dalmatia, politics, carrier, status, *Golubnjača*.